

Pamięci
prof. dr. hab. Jana Boczka dr. h.c. multi
Pro memoria
Professor Jan Boczek

28 listopada 2019 roku w Warszawie na cmentarzu Stare Powązki, rodzina, wychowankowie, przedstawiciele i pracownicy Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (SGGW) oraz liczna grupa przyjaciół i ludzi związanych z ochroną roślin pożegnała zmarłego w dniu 21 listopada 2019 roku prof. dr. hab. Jana Boczka. W uroczystościach pogrzebowych uczestniczyli również ze sztandarem uczniowie i przedstawiciele szkoły w Faściszowej, w której późniejszy Profesor pobierał pierwsze nauki.

Śmierć i odejście prof. J. Boczka, jednego z najwybitniejszych pracowników naukowych w ochronie roślin w drugiej połowie XX wieku w Polsce, uznanego w kraju i na świecie specjalisty – akarologa, dydaktyka i wychowawcy młodzieży oraz aktywnego uczestnika tworzenia nowoczesnej ochrony roślin w Polsce, to nie tylko kolejne zamknięcie bardzo ważnego dla kraju okresu rozwoju ochrony roślin, ale także dla wielu utrata nauczyciela i bliskiego przyjaciela.

Prof. dr. hab. Jan Boczek dr. h.c. multi urodził się 23 stycznia 1927 roku w Faściszowej (powiat Brzesko) w dawnym województwie tarnowskim. W 1951 roku ukończył studia na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego i w tym samym roku podjął pracę w Instytucie Ochrony Roślin (IOR) w Puławach w Laboratorium Akarologicznym Pracowni Entomologii. W 1958 r. uzyskał stopień doktora, a Jego rozprawa dotyczyła drapieżcy rozkruszków – sierpocza rozkruszkowca. W tym samym roku wyjechał na stypendium Fundacji Rockefellera do USA.

W 1960 r. po powrocie z USA, profesor przeszedł z IOR do pracy w SGGW w Warszawie i pozostał na tej uczelni

aż do przejścia na emeryturę w 1997 r. W 1961 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego, w 1968 r. tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1975 r. zwyczajnego. Do przejścia na emeryturę pełnił stanowisko kierownika Katedry Entomologii Stosowanej w SGGW.

W 1997 r. Senat SGGW wyróżnił prof. Jana Boczka tytułem doktora honoris causa tej uczelni, a po raz drugi godność tę przyznał mu w 2006 roku Senat Akademii Rolniczej w Krakowie (obecnie Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie).

Głównym przedmiotem zainteresowań naukowych prof. J. Boczka była akarologia rolnicza i w tej dziedzinie osiągnięcia badawcze profesora są znaczne. Dzięki nim zdobył międzynarodowe uznanie i znalazł się wśród czołowych akarologów świata. Był wybitnym znawcą roztoczy, zajmując się ich taksonomią, biologią i szkodliwością. Z dziedziny taksonomii ważne są jego prace związane z roztoczami z nadrodziny Eriophyoidea – szpeciele.

Opisał dla nauki 14 nowych rodzajów i 128 nowych gatunków szpecieli. Jako najbardziej znany specjalista systematyk tej grupy zwierząt określał okazy nadsyłane mu z całego świata. Opracował biologię kilkunastu ważnych gospodarczo gatunków.

We współpracy z pracownikami naukowymi z USA i Jugosławii prowadził badania nad możliwością wykorzystania szpecieli do walki z chwastami.

Szpecielom prof. J. Boczek poświęcił ponad 60 prac naukowych. Do najważniejszych należą niewątpliwie „Katalog i klucz światowej fauny *Eriophyoidea*”, który napisał wspólnie z akarologami z USA i Brazylii oraz rozdział

w wielkim międzynarodowym opracowaniu „World Crop Pests: *Eriophyid mites*”. Wiele Jego publikacji ukazało się w zagranicznych czasopiśmie.

Wyrazem uznania zasług prof. J. Boczka dla rozwoju tej dziedziny akarologii było nazwanie na jego cześć dwóch rodzajów roztoczy: *Boczekella* (Farkas) i *Boczekiana*.

Innym ważnym obszarem badań naukowych prof. J. Boczka były prace nad szkodnikami produktów przechowywanych, ich ekologią i bionomią. Badania nad biologią rozrodu, bilansem energetycznym owadów i roztoczy dały podstawy do oceny szkodliwości wielu gatunków atakujących produkty spożywcze.

Dorobek publikacyjny prof. J. Boczka jest bardzo bogaty. Obejmuje on ponad 300 publikacji, z tego 126 to oryginalne prace naukowe, 3 monografie, 13 książek i podręczników, 140 komunikatów naukowych oraz artykułów popularnonaukowych i popularnych. Wiele publikacji ukazało się w wydawnictwach naukowych USA (21 prac), Francji (6 prac), Jugosławii (5 prac), Holandii (4 prace), a także Włoch, Anglii, Izraela, Czechosłowacji, Danii, Szwajcarii, Niemiec, Nigerii i RPA.

W kręgu zainteresowań prof. J. Boczka znajdowały się również wszystkie aktualne problemy ochrony roślin i jeżeli nie On sam, to poprzez prace naukowe swoich współpracowników, dążył do ich wyjaśnienia i rozwiązania.

Takie podejście i spojrzenie prof. J. Boczka na badania w zakresie ochrony roślin pozwalają rozszerzyć ocenę jego naukowych zainteresowań do całości problemów ochrony roślin.

Na równi z osiągnięciami naukowymi należy również traktować działalność dydaktyczną prof. J. Boczka. Tysiące studentów Wydziałów Ogrodniczego i Rolniczego SGGW słuchało jego wykładów i uczyło się z jego skryptów. Tysiące uczestników konferencji, zjazdów i szkoleń słuchało jego wystąpień. Profesor nie uczył, a przekazywał wiedzę opartą na najnowszych wynikach badań i najnowszych osiągnięciach. Wiele z obecnych pracowników Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa oraz innych jednostek związanych z ochroną roślin to jego uczniowie.

Był promotorem 168 prac magisterskich i 27 doktorskich przez co wywarł bezsprzeczny wpływ na rozwój większości jednostek naukowych w kraju. Trudno jest obecnie w Polsce o katedrę czy instytut naukowy, w którym nie pracowali by wychowankowie prof. J. Boczka, obecnie często już ze stopniami dr. hab. i tytułami profesorów. Swych wychowanków ma Profesor również w Bułgarii, Jugosławii, Egipcie i Tajlandii, bowiem przedstawiciele tych krajów również doktoryzowali się pod jego kierownictwem. Nie sposób też wymienić wychowanków Profesora, którzy obecnie piastują wysokie stanowiska w organizacjach międzynarodowych i administracji krajowej. Wierzyć możemy, że swój awans zawdzięczają m.in. naukom pobranym u prof. J. Boczka.

Z bogatej działalności organizacyjnej prof. J. Boczka wypada skoncentrować się na osiągnięciach najważniejszych.

Do takich należy przede wszystkim zaliczyć zorganizowanie Katedry Entomologii w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Gdy w 1960 r. prof. J. Boczek przeszedł do SGGW, Zakład Entomologii liczył czterech pracowników, natomiast gdy w 1991 r. przekazywał kierownictwo Katedry (utworzonej w 1962 r.) pracowało w niej 35 osób, w tym 10 pracowników dydaktycznych. Ten rozwój Katedry, tak jak w ogniskowej, skupia w sobie zespół zalet Profesora obejmujących stosunek do współpracowników, proponowanie i realizację atrakcyjnej tematyki badawczej, współpracę międzynarodową i spełnienie własnych oczekiwań. Katedra Entomologii SGGW to wielkie, osobiste osiągnięcie prof. J. Boczka.

Inne osiągnięcia: prodziekan i dziekan Wydziału Ogrodniczego SGGW, członek Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej ds. Stopni i Tytułów Naukowych PAN (dwie kadencje), członek Rad Naukowych IOR w Poznaniu, Instytutu Warzywnictwa w Skierniewicach (przewodniczący przez 12 lat), Instytutu Sadownictwa i Kwiaciarstwa w Skierniewicach, Instytutu Zoologii PAN i Centralnego Laboratorium Przechowywania, członek Komitetu Ochrony Roślin PAN, przewodniczący Sekcji Akarologicznej tego Komitetu i jego Członek Honorowy, członek Komitetów Redakcyjnych „Acarologia”, „International Journal of Acarology”, „Journal of Stored Product Research” i „Polskiego Pisma Entomologicznego”.

Organizator wielu spotkań krajowych i międzynarodowych oraz członek komitetów organizacyjnych i naukowych międzynarodowych kongresów i konferencji.

W tym miejscu należy podkreślić, że za swoją działalność prof. J. Boczek został wyróżniony m.in. Krzyżem Kawalerskim i Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Medalem im. M. Oczapowskiego, Medalem „Za Zasługi dla Rozwoju Polskiego Towarzystwa Entomologicznego” i Medalem za Zasługi dla SGGW.

Prof. J. Boczek z dużym zaangażowaniem starał się o wzbogacenie wiedzy i prawidłowe kształtowanie podejścia do ochrony roślin przez studentów, pracowników naukowych i innych związanych z ochroną roślin.

Dużym osiągnięciem prof. J. Boczka wspólnie z prof. J.J. Lipą, było zredagowanie i doprowadzenie do wydania pierwszego, obszernego, opracowanego przez polskich autorów podręcznika, dotyczącego biologicznego zwalczania. Do tej pory jest to najobszerniejsze wydanie omawiające biologiczne zwalczanie wydane w naszym kraju.

Niezwykle ważną inicjatywą podjętą przez prof. J. Boczka było wydanie serii kluczy „Diagnostyka szkodników i ich wrogów naturalnych”. Proponując opracowanie poszczególnych części wydawnictwa najlepszym polskim specjalistom, prof. J. Boczek podjął się redagowania obszernego, ale też bardzo potrzebnego pracownikom ochrony roślin wydawnictwa. Znalazło ono duże zainteresowanie wśród różnych grup zawodowych związanych z ochroną roślin.

Godną podkreślenia jest tematyka artykułów przeglądowych i popularnonaukowych przygotowywanych i publikowanych przez prof. J. Boczka. Obok związanej bezpośrednio z naukowymi zainteresowaniami Profesora tematyki dotyczącej szkodników magazynowych i roztoczy, znajdujemy opracowania dotyczące genetycznych metod zwalczania, wpływu owadów na rośliny i powiązań pomiędzy owadami i roślinami, odporności owadów i ich mechanizmów obronnych, chemicznych informatorów owadów, hodowli odpornościowej, biotechnologii i inżynierii genetycznej w ochronie roślin, czy znaczenia systematyki w ochronie roślin (m.in. referaty wygłoszone na Sesjach Naukowych IOR).

Oddzielnego omówienia wymaga działalność upowszechnieniowa prof. J. Boczka wykraczająca daleko poza grupy zawodowe związane z ochroną roślin. Należy tu wymienić dwa opracowania książkowe „Człowiek i owady” oraz „Roztocze (*Acari*) – znaczenie w życiu i gospodarce człowieka”. Tymi książkami prof. J. Boczek trafił do znacznie szerszego grona odbiorców, przekazując „przeciętnemu zjadaczowi chleba” podstawowe informacje o tych dwóch najliczniejszych gromadach stawonogów, ale również w sposób prawidłowy kształtujący ich podejście do pozytywnego i negatywnego ich znaczenia w życiu człowieka.

W dobie często nieodpowiedzialnych wystąpień i opinii na temat ochrony roślin i potrzeby chronienia upraw jest to głos niezwykle ważny.

Olbrzymi dorobek naukowy prof. J. Boczka znalazł swoje przełożenie na jego wkład w rozwój praktyki ochrony roślin w Polsce. Na pierwszym miejscu należy tu wymienić ochronę produktów przechowywanych i zwalczanie szkodników magazynowych, w tym szczególnie roztoczy. W swoich badaniach uwzględniał wszystkie wymagane do poznania gatunków szkodliwych elementy, a więc ich biologię i ekologię, występowanie, wybór i wpływ pokarmu, ograniczanie ich liczebności i zwalczanie. Był przy tym pionierem w poszukiwaniu różnych metod zwalczania, badając możliwość wykorzystania nie tylko metody chemicznej, ale także promieni jonizujących i promieniowania gamma, ekstraktów z ziół, czy wpływu antybiotyków i antyseptyków. W warunkach polowych wiele czasu poświęcał badaniom nad wielkopakowcem porzeczkowym, szpecielom w sadach, na roślinach iglastych i roślinach włóknistych oraz strąkowcowi fasolowemu. W kręgu jego zainteresowań znalazły się również drapieżne roztocze oraz wpływ soli mineralnych na roztocze.

Drugą grupą zagadnień, może mniej eksponowaną przez recenzentów, były badania Profesora nad szkodnikami zbóż. Pracując w Puławach podjął badania nad żdźzielarzem pszenicznym, ploniarką zbożówką oraz niezmiarką paskowaną. Obserwacje nad tym ostatnim szkodnikiem kontynuował w latach siedemdziesiątych w Warszawie.

Dla praktyki ochrony roślin równie ważne były badania inspirowane przez prof. J. Boczka, a udanie prowadzone przez członków jego zespołu. Wymienić tu należy badania

śp. Jacka Dmocha nad ochroną rzepaku, prof. Zbigniewa Dąbrowskiego nad drapieżnymi roztoczami w sadach, mechanizmami odporności i obecnie podstawami integrowanych programów ochrony roślin, prof. Danuty Kropczyńskiej nad drapieżnymi roztoczami i ich biologicznym zwalczaniu, czy prof. Stanisława Ignatowicza nad zwalczaniem szkodników magazynowych.

Nie wymieniono tu wszystkich nazwisk i osiągnięć, ale już ten krótki przegląd daje obraz zakresu badań aplikacyjnych prowadzonych przez prof. J. Boczka i jego zespół oraz niepodważalnego znaczenia tych badań dla zabezpieczenia potrzeb i rozwoju ochrony roślin w naszym kraju.

Oceniając dorobek naukowy Profesora nie można pominąć wkładu, jaki wniósł prof. J. Boczek w działalność Instytutu Ochrony Roślin. Należy tu przypomnieć, iż po ukończeniu w 1951 r. Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Profesor podjął pracę w nowo zorganizowanym Instytucie Ochrony Roślin w Laboratorium Akarologicznym Pracowni Entomologii i pracował tam do 1960 r., publikując w tym okresie 15 rozpraw naukowych oraz uzyskując stopień doktora. Trudno dziś o tym przesądzać, ale to może pierwsze lata pracy w Laboratorium Akarologicznym wywarły istotny wpływ na zainteresowania i dalszy rozwój naukowy Profesora. Pracując na SGGW prof. J. Boczek pozostał w pewnym sensie „wierny” Instytutowi. Przez 36 lat był nieprzerwanie członkiem Rady Naukowej Instytutu, wniósł olbrzymi wkład w ukierunkowanie badań Instytutu, a także w rozwój naukowy wielu pracowników. Był promotorem rozpraw doktorskich dwóch pracowników oraz recenzentem wielu rozpraw doktorskich i habilitacyjnych. Uczestnicząc w dorocznych Sesjach Naukowych IOR był autorem wystąpień o istotnym znaczeniu dla nauki i praktyki ochrony roślin. Choć w skromny sposób, ale w uznaniu zasług prof. J. Boczek został wyróżniony Medalem 50-lecia Instytutu Ochrony Roślin.

Na podkreślenie zasługuje również osobowość profesora. Surowy i wymagający przy pierwszych kontaktach, dawał się później poznać jako człowiek niezwykle serdeczny, otwarty i pomocny dla wszystkich. W sobie tylko znany sposób umiał zacierać różnicę stanowiska, tytułów i wieku, a także potrafił być bliskim przyjacielem ludzi młodych, którzy zawsze „garnęli się” do niego. W takim właśnie postępowaniu Profesora widzimy wytłumaczenie jego olbrzymiego sukcesu, jakim było stworzenie niepowtarzalnej w pozostałych uczelniach Katedry Entomologii.

Jego chęć pracy, poznania nowego i radości życia pozostanie dla nas na zawsze przykładem.

prof. dr hab. Stefan Pruszyński
emerytowany profesor Instytutu Ochrony Roślin – PIB

prof. dr hab. Bożena Łozowicka
redaktor naczelny

mgr inż. Hanna Kazikowska
sekretarz redakcji